

Irena Selišnik

Politične moškosti na Kranjskem v 19. stoletju

Pisanje o politiki in nastopanje v kranjskem političnem življenju sta bila v 19. stoletju privilegija moških, ti so obvladovali javni prostor, ga ustvarjali in kasneje tudi opisali v svojih spominih. Sodobna politična zgodovina je številne vire in politične akterje tedanje dobe že kritično ovrednotila, vendar pa doslej še niso bili predmet raziskav zgodovinske znanosti s stališča kritičnih študij moškosti. Odnos med politiko in konceptom moškosti¹ ostaja v glavnem prezrta tema, tudi v zelo bogatem naboru del v tujem zgodovinoписju. V kontekstu nove politične zgodovine ima sicer koncept političnih moškosti velik potencial, ki ga uporablja tudi interdisciplinarna kulturna zgodovina. Pričujoči članek je tako predvsem poskus prenosa nekaterih dobrih poznanih konceptov iz tujine, ki so nastali v okviru študij moškosti, na domače vire. V tekstu bom tako identificirala in predstavila razvoj političnih hegemonih in alternativne moškosti na Kranjskem. Idealne predstave o moškosti so se namreč v drugi polovici 19. stoletja spreminjale zaradi ekonomskih in političnih razmer v monarhiji, različne moškosti so implicirale različne vrednote, pa tudi vsakodnevne prakse (prepoznane v ravnanju s telesom). Razlike v razumevanju moškosti so bile pogojene s socialnimi distinkcijami ter drugačnim razumevanjem odnosa do sveta, oblasti, političnih strank in žensk; nekaj razlik je bilo generacijskih, nekaj jih je bilo pogojenih ideološko in nekaj povezanih z osebnimi ambicijami. Vse omenjene razlike pa se kažejo v razumevanju »lastne spolne vloge« ter praksah in kulturnih predstavah o spolu/moškem/moščnosti.

1 Moškosti skozi zgodovino

Začetki raziskovanja zgodovine moškosti segajo v sedemdeseta leta 20. stoletja kot skromni poskusi historizacije spolnih vlog moških v ZDA. Takrat je bila moškost postavljena na zgodovinsko agendo, vendarle pa je predstavljala posebno nišo, ki se ni dotaknila skrbi in raziskovanja »splošne« zgodovine (Tosh, 2008, 41). Še v devetdesetih letih je eden izmed utemeljiteljev koncepta R. Connell ugotavljal, da je resno zgodovinsko delo o konceptu moškosti »izjemno redko« (Tosh, 2011, 17). Kljub temu pa sta bili v tem času napisani dve prelomni knjigi; Anthony Rotundo je izdal *American Manhood*, Michael Kimmel pa *Manhood in America*. Obe deli sta naredili časovni lok dvestotih let ter moškosti in njihovo zgodovino zaobjeli kot poseben fenomen.

1 Obstaja več tipov moškosti; kadar uporabljam ednino, imam v mislih enega od tipov moškosti.

Pa vendarle je koncept moškosti zlasti za kulturne zgodovinarje ostal predvsem vrsta pogleda, ki je obogatil kulturno zgodovino, ne pa samostojen fenomen. Sodobne historične analize moškosti tako večkrat prezrejo razmerja med moškostjo in drugimi identifikacijami (interseksionalnost), ki tvorijo identiteto in oblastna razmerja, predvsem pa prezrejo vsakodnevne prakse moškosti, kaj torej moški počenjajo, in se bolj ukvarjajo s predpisanimi normami za moško ravnanje (Tosh, 2011, 19–20). V srednje-evropskem prostoru so nekatere zgodovinske študije presegle to dilemo, so se pa osredotočile predvsem na obravnavo vojaške moškosti (Maxwell, 2015, 537; Hagemann, 2006), čeprav najdemo tudi dela, ki se dotikajo očetovstva in moške seksualnosti (Hannisch, 2005). Slovenski zgodovinarji in zgodovinarke se z moškostjo večinoma niso podrobneje ukvarjali, čeprav jo nekateri posredno naslavljajo, med njimi teksti Janeza Cvirna in Roka Stergarja za 19. stoletje.²

Pomemben koncept, brez katerega zgodovine moškosti ne moremo misliti, in ker pišem o eliti, tudi v tem članku brez njega ne moremo, je hegemon moškost. V svojem temeljnem delu *Masculinities* iz leta 1995 ga je uvedel R. Connell (v slovenščino je bilo prevedeno leta 2012). V njem opredeljuje več vrst moškosti, poleg hegemone, ki je kulturno dominantna ter se v družbi perpetuira in ohranja s pomočjo države in oblasti, opozarja še na marginalne in soudeležene moškosti. Hegemone moškosti se kažejo v različnih družbenih praksah (pa tudi socialnih in kulturnih) (Armengol, 2013, 2), ki so povezane tudi z moškim telesom in imajo politične implikacije. V tem smislu se je s tem vprašanjem ukvarjal G. Mosse (1998), ki je rojstvo sodobne moškosti postavil v drugo polovico 18. in prvo polovico 19. stoletja. Evropa je tedaj prehajala v vizualno orientirano dobo in človeško telo je v tem obdobju pridobilo nove simbolne pomene. Moškost se je definirala prek moške lepote, ki je pomenila vrlino. Telo je postalo označevalec moškosti, telesu so nato pripisali moralne attribute (na primer močno voljo) (Oldstone Moore, 2011, 47–60). Zunanji videz je postal znamenje socialnega položaja in političnega prepričanja (vlog in skupinskih identifikacij), izražen tudi v modi britja in oblek. Sredi 19. stoletja je bilo na Slovenskem med množico ne le več mogoče ločiti različne socialne sloje, pač pa tudi izkazovati pripadnost določeni politični misli s svojo obleko; kot pravi Knific (2003, 438), je obleka tudi na Slovenskem postala sredstvo politične propagande. Nič drugače pa ni bilo drugod po monarhiji ali Evropi (Maxwell, 2014).

Hegemon moškost se je umestila v središče političnega diskurza in praks, kjer je ustvarjala nove in nove koncepte političnih moškosti, v moških klubih, združenjih in formalnih prostorih politike. V sferi političnega je hegemon moškost v habsburški monarhiji tako kot drugod sicer najbolj poosebljala volilna pravica, ki je v drugi polovici 19. stoletja postala vse bolj vezana na moškega in ne zgolj na abstraktno »bogato« osebo, ki plačuje davek (Melik, 1965, 119). Vendar pa vsi moški v monarhiji niso bili

2 Moškosti v 20. stoletju denimo naslavlja članek Antić Gaber, M. idr. (2017). J. Cvirn (2004) je pisal tudi o marginalni moškosti.

polnopravni volivci in tako posledično pripadniki hegemone moškosti. Pri tem naj izhajam iz spomina Alojza Gradnika; opisuje namreč trpko očetovo grenkobo, ki ga je mučila vse življenje.

Oče je moral res skoraj vse življenje občutiti neugodnosti nepolnopravnega občana. Znano je, da so prišleki v vsaki občini nedobrodošli gostje in da jim dajo sovaščanje ob vsaki priliki to tudi bridko občutiti. Tak neprijazen in včasih naravnost sovražen odnos je moral preizkusiti tudi naš oče. Ker je bil pristojen v Anhovo in ga županstvo v Medani ni hotelo sprejeti v občinsko zvezo, ni imel v Medani volilne pravice. Že s tem mu je bil udarjen pečat neke manjvrednosti (Gradnik, 2008, 275).

Gradnikov oče je bil torej potisnjen med »neprave moške« in med vrsto žensk, ki niso imele volilne pravice, ta je tako bila v občini statusni simbol. Pri tem naj dodam, da so sicer nekatere ženske/davkoplačevalke nastopale v vlogi volivk, toda tudi če so imele volilno pravico, k volilni skrinjici niso bile dopuščene, saj so njihove glasove oddali moški pooblaščenca.

2 Slovenska politična moškost (1848–1870)

V drugi polovici 19. stoletja se je povsod po Evropi začel projekt osveščanja množic o demokraciji, svobodi in volilni pravici; tudi na Kranjskem ljudstvo iz njega ni bilo izključeno (Selišnik, 2016). V tem procesu so imele pomembno vlogo *Kmetijske in rokodelske novice*; vodilni slovenski časnik v političnem in kulturnem smislu je hotel bralcem pojasnjevati, kdo so zastopniki oziroma predstavniki ljudstva:

Mož se spozna, kdor več zopernost med ljudmi poterpeti zna. Bratje moji! tudi to se ne spodobi za može, da kadar skupaj pridemo, le eden čez drugega vpijemo brez poterpljenja, in mu besedo pregriznemo, da še izgovoriti ne more. To navado pustimo ženskam, kterim ni mar, če se tudi sprejo, da le veliko sklepetajo (Pazler, 1861, 94).

Razlika med moškimi in ženskami je bila torej dokaj očitna. Rodoljubi iz leta 1848 so bili predvsem praktični, narod so razumeli kot svojo družino, članom družine pa so bile od vekomaj pripisane določene vloge.

Po zunanji podobi bi slovenske prvorce spoznali po gladko obritih obrazih³ in surki; madžarski nacionalisti bi jim sicer očitali, da so »pravi Avstrijci«, saj so ogrski

3 »Razen tega se tudi vidi, da Čehi na naši sliki nimajo ne brade, ne brk, ker se po največ brijejo, kakor je to v Nemcih in tudi pri nas Slovencih navada« (*Vrtec*, 1887, 140).

patrioti nosili goste brke in bi v obrutih obrazih prepoznali Nemce (Maxwell, 2015, 544). Tako so pripadnost slovenstvu in povezanost z drugimi južnimi Slovani okrog leta 1848 najbolj izpričevale kratke suknje, ki so se zapirale z vrvicami, surke. Nošenje surke je populariziral ban Jelačić, ki naj bi povsod po Slovenskem sprožil pravo evforijo, nosili so jo moški in ženske. V njej so se dobro počutili Janez Trdina, Fran Saleški Finžgar in Ksaver Meško, na fotografijah jo nosijo tudi Janez Bleiweis, Josip Vošnjak, Janko Sernec, Radoslav Razlag in Valentin Zarnik (Knific, 2003; Smolej, 1964). Surka je bila v zgodnejši fazi simbol mladoslovencev, nato pa so jo nosili konservativni mladoslovenci, ko so se spogledovali z bleiweisovstvom, slogaštvom in panslavizmom. Mlajše generacije mladoslovencev so se temu kroju že odpovedale, ker je postal noša konservativcev (Smolej, 1964).

Surka je pomenila očitno nasprotje z zunanji pokazatelji nemštva. V središču političnih bojov je bila tedaj namreč prav distinkcija med Nemci in Slovenci. Simbol Nemca sta bila frak in cilinder, oba »znamenja kapitala in inteligencije« (Globočnik, 2006, 225). Zunanji videz je bil pomemben in opazen, slovenskim politikom je »slovenski« videz predstavljal simbolni kapital. Šuklje se takole spominja preobrazbe Coste:

Malo še pred svojim pristopom v narodno stranko je vzbujal splošno pozornost po svoji nenavadni noši. Na glavi mogočni cilinder, okoli vratu visoko segajočo snežnobelo ruto, črno suknjo ali frak na suhem nič kaj junaškem telesu, obraz pod nosom skrbno obrit spodaj z rumenkasto kozjo brado, lasje dolgi plavolasi, tako je Costa v petdesetih letih minulega stoletja hodil po ljubljanskih ulicah, tipus (ali karikatura) nemškega profesorja [...]. Uže pred svojo izvolitvijo se je bil sicer prilagodil običajni noši: vsakdanji frak se je umaknil narodni »zurki«, znamenita bela ruta okoli vratu je bila vsaj izdatno reducirana in »cilinder« je nehal biti vsakdanje pokrivalo (Šuklje, 1926, 28).

3 Liberalna moškost

Pred letom 1840 so bile brade po Evropi znak kulturne ali politične neprilagojenosti, v Veliki Britaniji so jih nosili čartisti in obrtniki, v petdesetih letih pa so postale popularne po vrnitvi junakov iz krimske vojne (Evans, 2016, 502). V habsburški monarhiji so brade nosili revolucionarni študentje iz leta 1848, bile so pomemben simbol »revolucionarjev«, po zadužitvi revolucije, desetletja kasneje, ko so ti isti študentje postali spoštovani profesorji, uradniki in umetniki, pa so postale simbol liberalca (Hanisch, 1999). Brade so se na Kranjskem pojavile v sedemdesetih in osemdesetih letih in naj bi predstavljale »tuje šege« (Bezenšek, 1875, 2). Nov slog so takrat posvojili mladoslovenci; brada naj bi asociirala na svobodo in svetovljanskost.

Brada in primerna postava sta postali najboljši znak veličastne moškosti, zunanji videz pa je postal simbol »spirita«. V spominih Šukljeta in Vošnjaka srečamo opise zunanjega zglada v smislu: »Bil je Kersnik zares čeden mladenič, črni lasje so mu obrobjali gladko čelo, za naočniki so se svetile črne oči. Nos je bil raven, proporcionalen, ustnice ubrane na smehljaj, posebno lepa pa je bila njegova dolga, gosta brada kostanjeve barve« (Vošnjak, 1982, 428). Kersnikova lepota je postala izhodišče za »čudovito harmonijo moške telesne lepote in duševne plemenitosti«. Ker so prvim slovenskim liberalcem ugajale nekatere angleške ideje, je najodličnejši kompliment za ubranost fizisa in duha postal »gentelman«: »Vsled tega se oni tip 'gentelmana', ki ga nam kaže elita angleškega naroda, pri nas sploh ne, ali vsaj redko dobi. Kersnik je bil 'gentelman v vsakem pogledu' [...] instinktivno je ukrenil to, kar zahteva od moža čast in poštenje« (Šuklje, 1995, 63). Kljub temu pa so se v spominih nekateri radi pohvalili, da »jim je včasih zmanjkalo potrebne uglajenosti« (Šuklje, 1988, 137).

Novodobne gospode je odlikoval tudi podjetniški duh. Ivan Hribar (1983, 66) v svojih spominih opisuje, koliko trpljenja, vztrajnosti in delavnosti je bilo potrebno, kako »cele noči ni zatisnil očesa, pač pa neprenehoma delal načrte, kako generalni zastop ljubljanski povzdigniti«. V njegovih spominih tako beremo, kako se je z mesta skromnega uradnika povzpел do vodje ljubljanske podružnice banke Slavije in koliko podjetniškega duha je pokazal pri svojih drugih podvigih. Šuklje (1988, 151), sicer profesor zgodovine, ki je sebe razumel kot »rojenega puntarja« in si želel barikad, se je tako rad pohvalil, da se je od vseh ved najraje ukvarjal z narodno ekonomijo in finančno vedo ter bil v tem tudi praktično izurjen (Šuklje, 2010, 281). Hegemona moškost sredine 19. stoletja je bila tako v zahodnem svetu kot tudi na Kranjskem tesno povezana s podjetniško kulturo, pa tudi z racionalizacijo nasilja (Connell, 2012, 254–261).

V drugi polovici 19. stoletja se je tako izoblikoval nov tip hegemone moškosti, pojavil se je termin »self-made men«. Za te moške je veljalo, da se je moškost kalila v brezobzirnem tekmovanju prostega trga, uspeh je bil odvisen od neupogljive volje in dela (Kimmel, 2005). Moški so se srečevali z največjimi izzivi in jih premagovali kot popolni individualisti (Connell, 2012; Oldstone Moore, 2011, 48). In ravno ta model hegemone moškosti je na Kranjskem reprezentirala liberalna moškost. To so možje, ki se jim je uspelo uveljaviti z delom lastnih rok in kot revnim kmečkim sinovom povzpeli po družbeni lestvici, tako da so postali pomembni člani skupnosti. S svojo izobrazbo in delom so potrdili svoj poseben status, bili so junaki svoje lastne zgodbe (Oldstone Moore, 2017, 197).

Vseh teh junakov se je držal pustolovski duh, bili so akterji, ki so igrali po lastnih pravilih. Šuklje (2010, 125) tako opisuje, kako se je v prvih politično-nacionalnih spopadih počutil kot »kavalerijski častnik, ki v primeru napada v prvih vrstah udari po sovražniku«. Skratka, ni se bal tveganja. Nekateri med njimi so se zapletli v resne

afere, ki so presenetile politike starega kova. Taka je bila denimo afera s koncesijo za gradnjo železnice Ljubljana–Trbiž; Lovro Toman je v zameno za gmotno nagrado hitro spremenil svoja politična stališča. Toda hkrati jim je po drugi strani neskončno veliko pomenila moška čast. Reference nanjo najdemo v številnih spominih. Šuklje (1988, 165) tako omenja primer Božidarja Raiča, ki naj bi umrl zaradi »sramote«, ki si jo je nakopal v državnem zboru, saj »njegova moška duša tega ni strpela!«

Tudi njihova stališča do žensk so bila drugačna kot pri starejših generacijah. Mnogi med njimi so bili podporniki in mentorji prvih slovenskih pisateljic in pesnic, v svojih časopisnih projektih pa so jim nudili prostor za objavo (Selišnik in Verginella). Sicer so bili slovenski poslanci v državnem zboru v osemdesetih letih označeni kot »poštenjaki«, ki pa »niso bili za resne študije [...]. Veliko rajši so popivali pri Weberju ali kvartali pri Landtmannu! In preobilna pijača in vedno posedanje v zakajenih zaduljih gostilniških prostorih jim je zamorila ob enem duševno silo in telesno zdravje« (Šuklje, 1988, 164). Manjkala jim je disciplina, bili so preveč neugnanega duha, zato pa se je ob koncu 19. stoletja že pojavila nova oblika moškosti, modernejša, ki jo je posvojila konkurenčna politična sila.

4 Katoliška moškost

Slovenska ljudska stranka (SLS) je bila politični izraz organiziranega slovenskega katolicizma (Lukan, 2003). Osnovno ogrodje članstva in aktivistov stranke so tako sestavljali slovenski duhovniki (Jeglič, 2015, 458). Izjeme temu pravilu so se pojavile šele z vstopom odvetnika Ivana Šuštaršiča v politiko, ko je stranka na vodilni položaj postavila laika (Pleterski, 1998, 29). Poleg Šuštaršiča se je kot laik v vrh stranke povzpел le še kmetijski izvedenec Fran pl. Povše.

Politični katolicizem in tip moškosti, ki ga ta ponazarja, je v svojem delu dodobra tematiziral Olaf Blaschke (2011). V 19. stoletju je prihajalo do feminizacije religije, ki je pomenila naraščanje števila vernic in redovnic ter osrednje mesto matere božje v katoliški veri. To je sprožilo svojevrsten paradoks v zgodovini Cerkve, saj je ta institucija tudi v 19. stoletju ostala povsem v moških rokah, hkrati pa je nastopila kriza moške religioznosti. Zadržanost moških vernikov je v javnem diskurzu sprožila številne pozive k njihovi organizaciji, vendar pa so se ti pozivi v isti sapi distancirali od pretirane ali agresivne moškosti, torej od liberalne hegemone moškosti. Akterji SLS so namreč delali z ramo ob rami z duhovniki, katerih moškost je bila zelo natančno regulirana. Navodila katoliške Cerkve so namreč predpisovala številna pravila obnašanja duhovnikov, vključno z zunanjim videzom. Sem je med drugim sodila prepoved nošenja brade in vožnje s kolesom. Finžgar (1962, 80) v svojih spominih opisuje zgražanje, ko si je prvi med ljubljanskimi duhovniki kupil kolo. Duhovniki naj bi tako ne sodelovali v meščanskem habitusu (Blaschke, 2011).

Omejitve, ki so se navezovale na duhovniško moškost, so se prenesle tudi na laike v stranki. Eden izmed zelo pomembnih zadržkov je zadeval prepoved dvoboja. Ta je sodil v kodeks časti spoštovanega moškega 19. stoletja, ki je od plemičev, vojakov in visokih uradnikov zahteval, da so tudi najbanalneje zadeve reševali z dvobojem. Za posameznika, ki je sodil v ozek krog »častnih mož«, je kodeks časti pomenil močan družbeni pritisk. Bil je močnejši od zakona, ki je dvoboj prepovedoval. Tistega, ki bi zavrnil poziv na dvoboj, so čakali sramota, stigma in socialno izobčenje. Kodeks časti in reševanje spornih zadev z dvobojem sta namreč krepila solidarnost posameznika z lastno višjo družbeno skupino in poudarjala njegovo pripadnost »boljši družbi«. Zato je bil dvoboj v Avstro-Ogrski izredno močno razširjen. Čeprav je avstrijski kazenski zakonik iz leta 1852 dvoboj izrecno prepovedoval, je v drugi polovici prejšnjega stoletja število dvobojev nenehno naraščalo. Ko je v Angliji in nekaterih drugih zahodnoevropskih državah ta praksa reševanja sporov že skoraj povsem izumrla, je v monarhiji (enako kot v nemškem rajhu) postajala vedno bolj običajna (Cvirn, 1994). Ta kodeks časti so upoštevali tudi (slovenski in nemški) liberalni politiki, ki so svoje nasprotnike večkrat pozvali k dvoboju. Poziva na dvoboj je bil deležen tudi vodja SLS Ivan Šušteršič, ki ga je iz religioznih vzrokov odklonil. Drugje bi verjetno prišlo do socialnega ostrakizma, toda ne na Kranjskem, kjer je Šušteršič ohranil vse pomembne položaje. Tudi pravni zastopnik Ivana Šušteršiča Ivan Benkovič se je soočil s pozivom na dvoboj, in sicer s strani liberalnega politika Janka Serneca ml., a tudi v tem primeru do njega nikoli ni prišlo (Stergar, 2003). Posebej boleča je bila odklonitev dvoboja Franca Terseglava, ki ga je na dvoboj pozval urednik *Slovenskega naroda* Rastko Pustoslemšek med prvo svetovno vojno. Ker je bil častnik in je dvoboj odklonil, je moral predati čin (Lampe, 2007, 94). Nasprotno pa Šuklje ni imel pomislekov udeležbe, ko ga je ta poziv doletel v mlajših letih (Šuklje, 2010, 80). Dvoboji so bili prežitek stare hegemonne moškosti; pripravljenost preizkusiti se z nasprotnikom v smrtnem boju je bila ključen preizkus moškosti nekoč zemljiškega gospoda, kasneje pa spoštovanega meščana (Connell, 2012, 257).

Iz zahodne Evrope so tudi na Kranjsko počasi pronicali novi ideali moškosti. Nastajal je model korporacijske moškosti, katerega ključna lastnost je postala disciplina, ta pa je bila ključna tudi za uspešno politično stranko (Pleterski, 1998, 56). Katoliška moškost se je naslonila na to novo, korporacijsko moškost, katere vzpon se je začel na prelomu stoletja. Podobne cilje kot z discipliniranjem moških je imela stranka tudi z »discipliniranjem žensk« (Selišnik, 2016):

Kdor se političnega življenja S.L.S. dejansko, vedno in z veseljem ne udeležuje, ta ne more naš biti [...] samo godrnja in razdira s svojo nediscipliniranostjo [...]. Neobhodno je potrebno, da se naš človek vedno kakor zvest vojak bori za stranko in v njej (*Mladost*, 1911).

In kaj je tisto, kar odlikuje dobrega katoliškega politika? Za razliko od minule dobe je to tisti, ki premore samopremagovanje, zmernost, modrost in požrtvovalnost – torej to, kar naj bi umanjalo liberalcem, ki so pretiravali v »pitju in zaslužkarstvu«. Nova moškost pa je zahtevala tudi zunanjo distinkcijo – in moda brkov je bila pravšnja.

Novo 20. stoletje je z večjim poudarkom stavilo na mladino, disciplino in timsko delo (Oldstone Moore, 2011). Nova moškost je terjala drugačne diskurze in fizično reprezentacijo. Če na fotografiji iz leta 1889 prepoznamo slovenske poslance v kranjskem deželnem zboru ob njihovem zadnjem skupnem nastopu pred razkolom leta 1891, je to delitev na sveže obrbite obraze duhovnikov in posestnikov, ki bodo kasneje izvoljeni na listi SLS (Slika 1), in bradate liberalce. Okrog leta 1908 pa se nam na fotografiji poslanske skupine SLS v kranjskem deželnem zboru nasmihaajo brkati obrazi laikov (Slika 2).

Slika 1: Slovenski poslanci kranjskega deželnega zbora 1889 (vir: Ilustriran Slovenec, 31. 1. 1926. (www.dlib.si)).

Brki so se pojavili v sklopu nove formulacije moškosti; poudarjali so mladost, kar brada ni ravno omogočala, saj so bile z njo bolj povezane zrelost, modrost in drznost (Oldstone Moore, 2017, 203). V simboličnem smislu so bili katoliški politiki člani SLS, in prav brki naj bi bili znak vojaške neustrašnosti in discipline, saj je večina

Slika 2: Poslanci Slovenske ljudske stranke v letih 1908–1913 (vir: Ilustriran Slovenec, 25. 12. 1926 (www.dlib.si)).

evropskih vojsk častnikom predpisovala ravno brke. V zahodno Evropo naj bi se razširili iz avstrijske vojske, kjer so bili še na prelomu stoletja predpisana obvezna noša, edina izjema v tem pogledu so bili častniki češkega dragonskega polka (Stergar, 1999). V osemdesetih in devetdesetih letih se je nošnja brkov razširila med mladimi moškimi. Tudi v slovenskem časopisju so se v tem obdobju pojavile reklame za različne kreme, ki oblikujejo brke ali preprečijo njihovo izpadanje (Gorenjec, 1907).

5 Socialdemokratska moškost

Če že omenjamo oba politična tabora na Slovenskem, ki predstavljata hegemoni moškosti, pa velja omeniti še politično moškost, ki ne sodi k hegemoni. Na prelomu stoletja se je že začela porajati sila, ki bo v prihodnje še bolj zaznamovala politično življenje Slovencev. Leta 1896 je bila ustanovljena Jugoslovanska socialdemokratska stranka (JSDS). V svoje vrste je vključila »zatirane, ponižane«.

Najprej so nam čisto logično povedali: »Vi delavci živite slabše kot *živina*. Nimate dovolj plače, da zadostite potrebam svoje družine. Vaša stanovanja so slaba. Vas noben nikjer ne upošteva. V vasi ne smete med gruntarje, še

v gostilni smete le ponižno za vrati sedeti, če so bogati v nji. Celo v cerkvi ne smete naprej, niti v klopi ne, ker te so bogati zase kupili« (Kopač, 1925, 126–127).

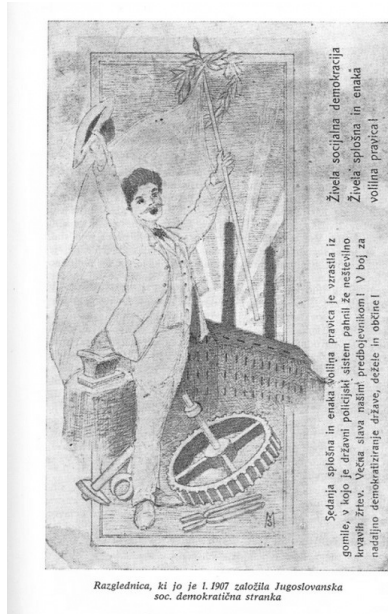
V socialdemokratske vrste so se tako pred koncem 19. stoletja v glavnem včlanili mladenci, ki so s pomočjo številnih branj, sestankov in zborovanj postali zastavonoše delavske misli na Slovenskem. V njihovih spomilih lahko opazimo mnogo aluzij, ki kažejo, da se sami niso prištevali k oblikovalcem hegemonije moškosti, razvijali so grobo, marginalno moškost. Marcel Žorga (2015, 52) je o tem pisal v svojih spomilih: »Kako težko je stati pred frakarjem zgaran od dela in obenem lačen, v cunjah!« Poudaril je, kako je vsak moški tudi čustveno bitje: »Moški rabi poleg sebe oble gole ženske rame, po svoje ga osreči tenka srajčica, obrobljena s čipkami, ki si jo je nataknila ženska kot prava samica, da bi mu ugajala« (Žorga, 2015, 52). Tisti, ki mu primanjkujejo tovrstni dražljaji, je po njegovem mnenju oropan osnovnih človeških nujnosti za preživetje. Podobnih citatov v spomilih zgoraj omenjenih meščanskih moškosti ne bi našli, če že, bi prednjačili precej bolj romantični pasusi, cenzuriral pa bi jih tudi meščanski habitus. Žorga se je še spominjal, kako neusmiljeni so bili privrženci JSDS tudi do svojih političnih nasprotnic. »Tudi na naš shod so prišle cigararice, da bi se izkazale v boju proti nam. Čim smo jedro izmetali iz dvorane, sem zavpil: ‚Zdaj pa nad Amaconke!‘ Vrešče so jo odkurile z galerije« (Žorga, 2015, 59).

Ti mladi moški so bili znanilci novega delavskega razreda. Modernost so sprva ponazarjali tudi z meščanskimi brki, kar lahko opazujemo na razglednici iz leta 1907 (Slika 3). Poleg njih so bili že tedaj upodobljeni simboli delavstva. Moški na razglednici tako v rokah drži rdečo zastavo, ki je bila v Avstro-ogrski monarhiji sicer prepovedana, za njim pa je tovarna z vzhajajočim soncem in simboli dela (nakovalo, kladivo in železno kolo), ki so predstavljali prihodnost in zmago delavskega razreda (Golouh, 1966, 21). Toda razglednica iz leta 1910 (Slika 4) že razkriva nekoliko drugačno ikonografijo; mlado mišičasto moško telo, ki ni več skrito v obleki, je podvrženo disciplini, moči volje in poguma, ki se presoja skozi telo. Socialistična moškost je odgovor na pomehkužen meščanski razred. Delavci nimajo nič več skupnega z meščanskim razredom, niti brk.

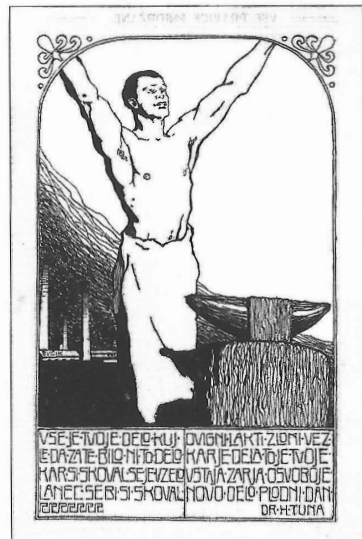
6 Zaključek

Glavni politični akterji 19. stoletja so bili moški. Tudi zato se je politika dogajala v eksplicitno moških prostorih, z moškimi rituali. Vse razširitve volilne pravice v 19. stoletju so tako v glavnem širile krog moških volivcev. Osredotočenost na moške je bila zato prepoznavna tudi v diskurzu. Vsaka stranka se je rada pohvalila, da so na njeno politično zborovanje prišli samo »možje volilci, ne pa kup žensk in otrok« (*Slovenski*

Slika 3: Razglednica Jugoslovanske socialdemokratske stranke iz leta 1907 (vir: R. Golouh, *Pol stoletja spominov. Panorama političnih bojev slovenskega naroda*, Ljubljana 1966, str. 21).

Slika 4: Razglednica Jugoslovanske socialdemokratske stranke iz leta 1910 (vir: H. Tuma, *Izza velike vojne*, Nova Gorica, 1994, str. 48).

narod, 1902). Govorniki so na predvolilnih shodih vzklikali »Mi smo moški!« in podarjali »moški ponos«, pa tudi moško prenašanje trpljenja (*Slovenec*, 1911). V spominih politikov lahko beremo o moški časti, nemoški nestanovitnosti, moški krasoti in krepki moški naravi; moškost se denimo pojavi tudi v stavkih, kot je »moško smo sedeli potem pri mizi, pili in peli naprej« (Šuklje, 2010, 66). Moškost je bila v drugi polovici 19. stoletja vsakodnevno prisotna pri najbolj banalnih opravilih, ki so dobila spolni in politični prizvok, hkrati pa so politični in ekonomski procesi nenehno spreminjali norme hegemone moškosti. Tako se je drznost začela spreminjati v discipliniranost, individualnost v pomembnost timskega duha. Oblikovali so se različni tipi slovenske moškosti, ki so bili med seboj konkurenčni, prepuščeni zeitgeistu, da odloči, kateri bo uspešnejši.

Bibliografija

Viri

- Anonimn., Oglasi, *Gorenjec: političen in gospodarski list*, 6. 4. 1907, str. 6.
Anonimn., Dr. Krek v Ljubljani, *Slovenec*, 18. 4. 1911, str. 1–2.
Anonimn., Narodna noša v Čelih, *Vrtec: slovenski mladini*, 1. 8. 1887, str. 139–140.
Anonimn., Politična vzgoja, *Mladost*, 3. 6. 1911, str. 85–86.
Anonimn., Shod v Spod. Logatcu, *Slovenski narod*, 6. 10. 1902, str. 1–2.
Bezenšek, A., O moškej bradi, *Slovenski narod*, 11. 2. 1975, str. 1–2.
Finžgar, F., *Izbrana dela, 7. knjiga. Leta mojega popotovanja*, Celje 1962.
Golouh, R., *Pol stoletja spominov. Panorama političnih bojev slovenskega naroda*, Ljubljana 1966.
Gradnik, A., *Zbrana dela. Knjiga 5*, Maribor 2008.
Hribar, I., *Moji spomini. I. del*. Ljubljana 1983.
Jeglič, A., *Jegličev dnevnik. Znanstvenokritična izdaja*. Celje in Ljubljana 2015.
Kopač, J., O preteklih dneh, *Pod lipo*, 15. 8. 1925, str. 126–127.
Lampe, E., *Dnevniški zapiski dr. Evgena Lampeta (1898–1917)*, Ljubljana 2007.
Pazler, A., Besedica o srenjskih volitvah, *Kmetijske in rokodelske novice*, 20. 3. 1861, str. 94.
Šuklje, F., *Iz mojih spominov. I. del*, Ljubljana 1926.
Šuklje, F., *Iz mojih spominov. I. del*, Ljubljana 1988.
Šuklje, F., *Iz mojih spominov. II. del*, Ljubljana 1995.
Šuklje, F., *Sodobniki, mali in veliki. III. del*, Ljubljana 2010.
Vošnjak, J., *Spomini*, Ljubljana 1982.
Žorga, M., *Most*, Ljubljana 2015.

Literatura

- Antić Gaber, M. in drugi, Politične moškosti v Sloveniji. *Časopis za kritiko znanosti* 45, št. 267, 2017, str. 35–61.
Armengol, J. M. (ur.), *Embodying Masculinities. Towards a History of the Male Body in U.S. Culture and Literature*, New York 2013.

- Blaschke, O., The Unrecognised piety of Men. Strategies and success of the remasculinisation campaign around 1900, v: *Christian Masculinity. Men and Religion in Northern Europe in the 19th and 20th Centuries* (ur. Wernerred, Y. M.), Leuven 2011, str. 21–46.
- Connell, R., *Moškosti*, Ljubljana 2012.
- Cvirn, J., »Sapralot! To bo pa močan strel«. K zgodovini dvoboja na Slovenskem, *Zgodovina za vse* 1, št. 1, 1994, str. 33–43.
- Cvirn, J., K zgodovini homoseksualnosti na Slovenskem ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja, *Acta Histriae* 12, št. 1, 2004, str. 231–239.
- Evans, R. J., *The Pursuit of Power. Europe 1815–1914*, Sabon 2016.
- Globočnik, D., Stereotipi v karikaturi, v: *Mitsko in stereotipno v slovenskem pogledu na zgodovino. Zbornik 33. zborovanja Zveze zgodovinskih društev Slovenije* (ur. Ferenc, M. idr.), Ljubljana 2006, str. 221–230.
- Hagemann, K., »Be Proud and Firm, Citizens of Austria!« Patriotism and Masculinity in Texts of the »Political Romantics« written during Austria's Anti-Napoleonic Wars, *German Studies Review* 29, št. 1, 2006, str. 41–62.
- Hanisch, E., Der Verlust der Bärte. Zur politischen Kultur der Wendehälsa, v: »*Dürfen's denn das?*« *Die fortdauernde Frage zum Jahr 1848* (ur. Brix, E.), Dunaj 1999, str. 249–254.
- Hanisch, E., *Männlichkeiten. Eine andere Geschichte des 20. Jahrhunderts*, Wien, Köln in Weimar 2005.
- Kimmel, M. S., *The History of Men*, New York 2005.
- Knific, B., Vprašanje narodne noše na Slovenskem. Njen razvoj od srede 19. stoletja do 2. svetovne vojne, *Etnolog. Nova vrsta* 13, št. 1, 2003, str. 435–468.
- Lukan, W., Zgodovino pisje o Slovenski ljudski stranki: Obdobje od začetkov do konca Kraljevine Jugoslavije leta 1941, v: *Historični seminar 4* (ur. Kokole, M. idr.), Ljubljana 2003, str. 189–208.
- Maxwell, A., *Patriots Against Fashion Clothing and Nationalism in Europe's Age of Revolutions*, London 2014.
- Maxwell, A., The Nation as a »Gentleman's Agreement«: Masculinity and Nationality in Nineteenth-century Hungary, *Men and Masculinities* 18, št. 5, 2015, str. 536–558.
- Melik, V., *Volitve na Slovenskem*, Ljubljana 1965.
- Mosse, G. L., *The Image of Man. The Creation of Modern Masculinity*, New York in Oxford 1998.
- Oldstone Moore, C., Mustaches and Masculine Codes in Early Twentieth-Century, *America Journal of Social History* 45, št. 1, 2011, str. 47–60.
- Oldstone Moore, C., *Of Beards and Men*, Chicago in London 2017.
- Pleterski, J., *Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925. Pot prvaka slovenskega političnega katolicizma*, Ljubljana 1998.
- Selišnik, I. in Verginella, M., *Women as National Activists on the Margin of Habsburg Monarchy during the long 19. century* (članek v procesu objave).
- Selišnik, I., Vstop množic v polje političnega na prelomu dvajsetega stoletja, v: *Historični seminar 12* (ur. Šter, K. idr.), Ljubljana 2016, str. 65–85.
- Smolej, V., Meškova surka, *Jezik in slovstvo* 9, št. 2/3, 1964, str. 80–82.
- Stergar, R., Dr. Ivan Šušteršič proti grofu Jožefu Antonu Barbu-Waxensteinu. Dvoboj, ki ga nikoli ni bilo, v: *Zbornik Janka Pleterskega* (ur. Luthar, O. idr.), Ljubljana 2003, str. 203–212.
- Stergar, R., *Vojski prijazen in zaželen garnizon: ljubljanski častniki med prelomom stoletja in prvo svetovno vojno*, Ljubljana 1999.

- Tosh, J., Hegemonic masculinity and the history of gender, v: *Masculinities in Politics and War. Gendering Modern History* (ur. Dudink, S. idr.), Manchester 2008, str. 41–60.
- Tosh, J., The History of Masculinity: An Outdated Concept?, v: *What is Masculinity? Historical Dynamics from Antiquity to the Contemporary World* (ur. Arnold, H. J. idr.), London 2011, str. 17–34.

Irena Selišnik

Politične moškosti na Kranjskem v 19. stoletju

Ključne besede: moškosti, 19. stoletje, politika, zgodovina, spomini

V prispevku se bom osredotočila na razmerje med politiko in moškostjo. Politika je bila v 19. stoletju moški svet in posledično so se razvile specifične oblike politične hegemonije moškosti. Na podlagi virov bom identificirala in predstavila razvoj dveh oblik hegemonije politične moškosti in politične alternativne moškosti na Kranjskem. Med liberalno in katoliško/konzervativno moškostjo ter alternativno delavsko/socialdemokratsko moškostjo je tako obstajalo kar nekaj razlik v različnih vrednotah, pa tudi v vsakodnevni praksi (prepoznane v ravnanju s telesom (brkih, bradah, obleki) in ravnanjih (dvoboji in odnos do žensk)). Vsaka je predstavljala drugačno razumevanje v odnosu do sveta in dela, od individualnega do timskega dela, od drznosti do discipliniranosti. Članek temelji na spominih političnih akterjev, objavah iz periodičnih časopisov ter simbolnih prezentacijah moških teles na razglednicah in fotografijah.

Irena Selišnik

Political Masculinities in 19th Century Carniola

Keywords: masculinities, 19th century, politics, history, autobiographies

In the article we will focus on the power relations between politics and masculinities. Politics was an almost completely male world in the 19th century, and as a result specific forms of hegemonic masculinity developed. Empirical evidence shows that there were not one but several forms of hegemonic masculinity in Slovenian politics at the time. The paper thus presents significant differences between liberal and conservative/Catholic hegemonic masculinity and alternative political masculinity developed in the context of the Yugoslav Social Democratic Party. Those contested masculinities can be recognized in different everyday life practices (such as moustaches, clothes, duels and beards) or attitudes toward women. They also promoted different perceptions towards work and life, from individual to team work, from boldness to discipline. The article is based on the memoirs of different political actors, periodicals, newspapers and symbolic representations of the male body as seen in postcards and photography.

○ Avtorici

Irena Selišnik je zaposlena na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani; tu predava zgodovino Slovencev v 19. stoletju in zgodovino žensk. Ukvarja se z raziskovanjem spola ter socialno in politično zgodovino 19. stoletja v slovenskem prostoru.

About the author

Irena Selišnik is employed at the Department of History of the Faculty of Arts, University of Ljubljana, where she teaches the history of Slovenes in the 19th century and the history of women. In her scientific research, she focuses on gender and 19th century social and political history in the Slovene territory.

